

*Похілько Діана,
кандидат психологічних наук, старший
науковий співробітник, старший
науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії екстремальної та
кризової психології науково-дослідного
центру Національного університету
цивільного захисту України,
Національний університет цивільного
захисту України (м. Харків)
le.di.anna.s@gmail.com*

КРОКИ ЕКСТРЕНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Постановка проблеми. Катастрофи, аварії, стихійні лиха є невід’ємною часткою життя людини на Землі. Всі ці події в своїй основі несуть екзистенціальну загрозу для особистості, вони достатньо енергозатратні та емоційно важкі. Нажаль, доволі часто діти стають учасниками або свідками надзвичайних подій, які, в свою чергу, наносять дитячій психіці значного удару. Все це впливає на розвиток та формування її особистості в подальшому житті, на відношення до світу тощо.

Що відчувають? Як сприймають? Які потреби виступають на передній план? Як допомогти в зоні лиха? Як побудувати психологічну роботу зі зменшення рівня травматизації? На всі ці та багато інших питань намагаються відповісти фахівці служби психологічного забезпечення ДСНС України при роботі з дитиною в осередку лиха.

Нажаль, серед сучасних науковців не має єдиної точки зору щодо проведення екстреного психологічного втручання безпосередньо в зоні надзвичайної ситуації. Не існує чітких програм як надання допомоги, так і подальшої реадaptaції постраждалих дітей від наслідків надзвичайних подій. Фахівці згодні, що діти потребують психологічної допомоги, але в якому вигляді, форматі та об’ємі вона необхідна ніхто не знає.

Мета тез. Висвітлити особливості емоційних та поведінкових змін у дитини в умовах надзвичайної ситуації. Представити загальні кроки з надання психологічної допомоги дитині в осередку лиха.

Викладення основного матеріалу. Питаннями надання екстреної психологічної допомоги постраждалим в осередку лиха в останні роки активно займаються такі науковці як: О.В. Тімченко, В.Є. Христенко, С.Ю. Лебедева, С.М. Миронець, Н.В. Оніщенко, Я.О. Овсяннікова та інші. Ними був розроблений загальний алгоритм дій психолога ДСНС в осередку надзвичайної ситуації; визначені категорії робіт, які виконує фахівець щодо організації та надання екстреної психологічної допомоги; розроблений загальний алгоритм класифікації категорій постраждалих тощо [1; 2; 5].

В своїх працях Оніщенко Н.В. пропонує виокремити таку категорією постраждалих, як діти, адже:

– по-перше, дитина, на відміну від дорослої людини, не є повністю соціалізованою особистістю, яка при «обранні» того чи іншого вектору поведінки орієнтується на цілу низку соціальних норм, релігійні уподобання, власний життєвий досвід;

– по-друге, дитина не має здатності адекватно оцінювати все те, що з нею відбувається;

– по-третє, дитина не несе відповідальності за власне життя та життя близьких людей (маються на увазі питання життєзабезпечення та безпеки) [4].

Н.В. Оніщенко пропонує при проведенні класифікації постраждалих дітей обов'язково враховувати як об'єктивні (втрата житла, втрата близької людини), так і суб'єктивні (вікові особливості дитини, її стать, тип реагування на події надзвичайної ситуації) фактори травматизації.

Відомо, що під дією негативних стрес-факторів з особистістю відбувається ряд змін, як на рівні поведінки так і внутрішніх переживань. Схема емоційних і поведінкових змін особистості дитини під впливом травматичних факторів надзвичайної ситуації представлена на рисунку 1.

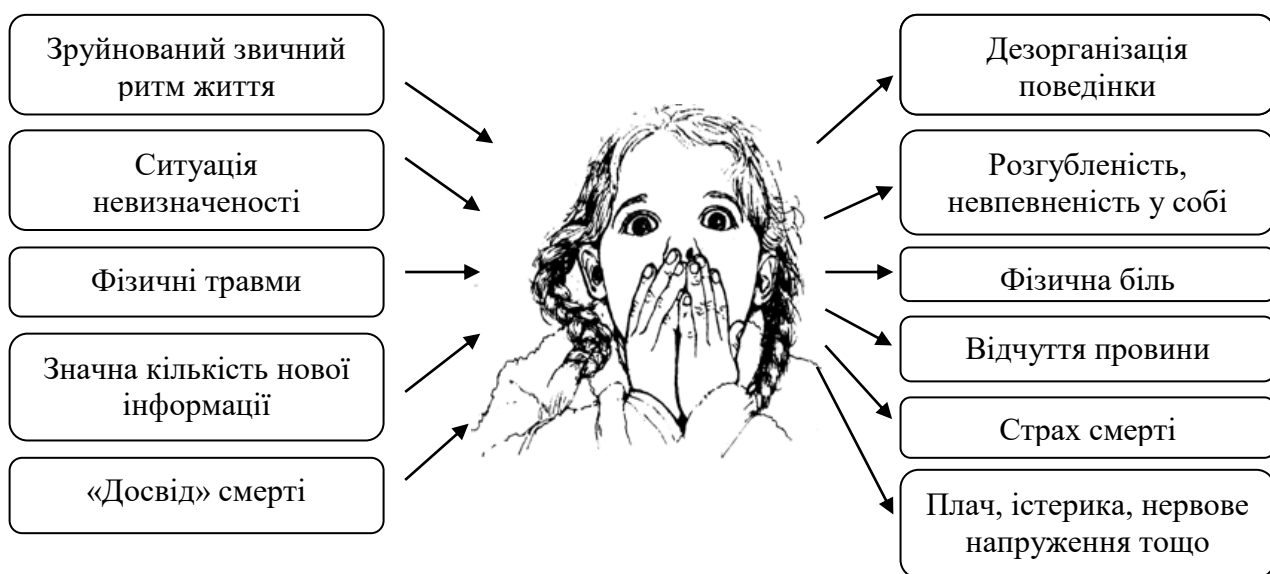

Рис. 1. Зміни в стані дитини.

Хаотичний розвиток подій під час надзвичайної ситуації значно змінює, або повністю знищує звичний режим життя дитини. Це, в свою чергу, зламає жорстке підґрунтя її уявлень про стабільність та розміреність життя, що призводить до появи невпевненості у собі, своїх силах та можливостях, розгубленості та дезорганізує поведінку дитини.

Неприємна картина розрухи, численних поранених та плям крові лякають дитину й ще більше погіршують її стан на фізичному рівні. В такій ситуації значно поляризується особистісна стратегія поведінки дитини щодо подолання труднощів. Тобто, ті діти, хто зник жалітися, - демонструють відверті емоційні реакції навіть на незначні травми; і навпаки, діти, що стримано переносять біль, ще більше замикаються та ігнорують значні ушкодження.

Велика кількість інформації, що поступає до дитини в кардинально новій для неї надзвичайній ситуації, як правило, змінює, а інколи й зовсім руйнує уявлення дитини про фізичні властивості об'єктів. Так, наприклад, будинок, який своєю величиною та міцністю, уявлявся й символізував для дитини об'єкт сили та незламності, в надзвичайній ситуації розлетівся немов паперовий. Тоді, малюк ще з більшою силою відчуває свою мізерність та слабкість перед оточуючим світом. Отже, в нього формується невпевненість в собі, зневіра у свої сили, страх діяти та боротися за своє життя.

Здебільшого безпосередньо в умовах надзвичайної ситуації дитина знайомиться з поняттям смерті, усвідомлює її неминучість та незворотність. З'являється страх померти, або втратити когось з близьких.

Можна сказати, що в умовах надзвичайної ситуації дитина відчуває різноманітний спектр емоційних переживань: страх, невпевненість, розгубленість, нервово-м'язове напруження тощо з яким необхідно працювати фахівцю-психологу.

Безпосередньо **надання екстреної психологічної допомоги дитині** в умовах надзвичайної ситуації в загальному вигляді **проходить за наступними кроками:**

Крок 1. Встановлення психологічного контакту. Враховуючи специфіку умов праці в надзвичайній ситуації та особливості надання екстреної психологічної допомоги під психологічним контактом ми розуміємо готовність постраждалого отримати необхідну психологічну допомогу. Ознаками встановлення психологічного контакту можна вважати:

- прийняття постраждалим дій психолога на тактильному рівні;
- спроби постраждалого допомагати психологу в нейтралізації свого негативного психічного стану;
- збільшення обміну вербальними повідомленнями між постраждалим та психологом;
- потреба постраждалого у присутності поруч психолога [3].

Крок 2. Створення відчуття безпеки. Зазвичай відчуття безпеки у дитини формується за допомогою створення спеціального місця, яке ізольоване від оточуючого світу (невелика ізольована кімната з закритими вікнами, палатка тощо), де вона може з кимось знаходитися.

Крок 3. Проведення психодіагностики емоційного стану (в разі необхідності). В деяких випадках дитина може явно не демонструвати свої емоційні переживання, тоді фахівець може використовувати різноманітні методи діагностики емоційного стану. Свою ефективність в умовах надзвичайної ситуації показав метод діагностики емоцій у дитини за допомогою ляльки з динамічними рисами обличчя [6].

Крок 4. Корекція, або зниження дії негативного емоційного стану. На цьому кроці використовуються різноманітні методи корекції та стабілізації емоційного стану дитини, відповідних до конкретної ситуації (арт-терапевтичні, тілесно орієнтовані, нейролінгвістичного програмування тощо).

Крок 5. Ознайомлення з подальшими діями рятувальних служб (перспективи розгортання подальших подій). Цей крок проводиться у разі

тривалого протікання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт в зоні лиха. Основною метою проведення даного виду робіт є профілактика виникнення страхів, пов'язаних з невідомістю перед майбутнім.

Крок 6. Передача дитини спеціальним соціальним службам реабілітації. Після надання екстреної психологічної допомоги психолог ДСНС України повинен передати постраждалу дитину спеціальним соціальним службам, зазначивши її актуальний стан та заходи, що з нею проводилися. У разі відсутності таких служб, психолог повинен надати інформацію батькам, або родичам постраждалої дитини, в яких випадках і куди можна звертатися за психологічною допомогою.

Висновки. Таким чином, можна сказати, що дія конкретного травматичного фактору надзвичайної ситуації викликає певні блоки емоційних та поведінкових змін у дитини. Дотримуючись виділених нами кроків надання екстреної психологічної допомоги у фахівця-психолога з'являється можливість пропрацювати всі напрямки змін в стані постраждалої дитини.

Література

1. Екстремальна психологія: підручник / за заг. Ред. проф. О.В. Тімченка. - к.: тов "Август трейд", 2007. - 502 с.
2. Кризова психологія: Навчальний посібник /За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. - 401 с.
3. Оніщенко Н.В., Тімченко О.В., Ціцей Р.М. Особливості встановлення психологічного контакту психолога ДСНС України з постраждалими в умовах надзвичайної ситуації: монографія. – Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2014. – 154 с.
4. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / Н.В. Оніщенко. – Х.: Право, 2014. – 584 с.
5. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: Підручник / За заг.ред. В.П. Садкового. - Х.: УЦЗУ, 2009. - 244 с.
6. Патент 106078 Україна МПК (2016.01), А61В 5/00, G09В 23/28 (2006.01). Спосіб діагностики психоемоційного стану дитини / Похілько Д.С., заявник та власник патенту Національний університет цивільного захисту України. - u201511284; заявка 16.11.2015; опубліковано 11.04.2016, Бюл. № 7.